

GEMERTS HEEM Nr. 1

MEDEDEELINGEN VAN DEN HEEMKUNDEKRING "De Kommanderij Gemert"
Nummer 1 Juli 1941
SO GOET IS GOT

Hooggeachte Leden,

Nu en dan wordt door een of ander de vraag gesteld: "Hoe staat het met onze Heemkundekring? We hooren er niets meer van..." -De klacht is ietwat ongegrond. Immers, vanaf begin April heeft het plaatselijk Blad in 13 opeenvolgende nummers (tot het laatste inclus) iets over den Gemertschen Heemkunde-Kring in eenige honderden gezinnen gebracht. Immers nog begin Juni is de tweede groote bijeenkomst gehouden, waarop alle leden per speciaal schrijven geïnviteerd waren.

De klacht is dus lichtelijk overdreven, maar "de overdrijving is de leugen der brave menschen", heeft een Fransche schrijver gezegd: er moet dus wel een kern van waarheid in zitten. Waar is, dat tot onzen spijt de 113 leden van den Kring nog niets rechtstreeks aan huis bezorgd kregen. Er zou toch een Tijdschrift verschijnen, waarop alle leden automatisch geabonneerd waren? Inderdaad; maar de bemoeiingen van het Hoofdbestuur om tot deze uitgave te komen zijn op niets uitgelopen. U hoort er wel meer over.

Om deze leemte aan te vullen, deze korte mededeelingen.

P.Ed.LOFFELD, Voorz.

Actie van het bestuur en de leden

Nadat door persoonlijke actie van de Bestuursleden het ledenaantal tot een eind boven de honderd gestegen was en verschillende administratieve en andere kwesties waren geregeld, is men begonnen met voorloopig eenige praktische heemkundige werkzaamheden aan te pakken. Zooals uiteengezet is in de bijeenkomst van 4 Juni, is het doel van den Kring drievoudig: 1) Het bevorderen van de kennis van en de waardeering voor het Gemertsche heem (volk en milieu). 2) Het streven naar het behoud van het schoone en goede dat het heem biedt. 3) Het vastleggen van hetgeen later van belang zal zijn voor de heemgeschiedenis.

Wat het EERSTE DOEL betreft; de gemaakte propaganda, in de Pers, in de twee groote bijeenkomsten, in de scholen, in particuliere gesprekken, heeft tot resultaat gehad dat zoetjesaan iedereen in Gemert weet en voelt wat heemkunde is, waarnaar de Heemkunde-Kring streeft. Dagelijks kan men dit constateeren, ook bij de schooljeugd.-meerderen hebben ook reeds iets afgestaan of in bruikleen gegeven (resp.toegezegd) voor het op te richten museum.De Conservator,de Heer J.v.d.Broek, of andere Bestuursleden en leden,bezochten verscheidene personen,o.a.voor het verkrijgenvan een weefgetouw en een prachtig besneden eiken kist: tot nu toe echter zonder resultaat. Wel werden eenige andere voorwerpen in de wacht gesleept. WIE VOLGT ??

Een oude kopergravure van Kasteel-Gemert werd verkregen en een landkaartje van plm. 1700, waarop de grenzen nog afgebakend staan van de "Neutrale Ryks-Heerlijkheid" .

Een plattegrond van de gemeente is in bewerking,waarop de oude typische namen zullen worden aangeduid van steegjes, perceelen, straten,hoeven,etc. Ook b.v.,welke boerderijen vroeger van de Duitsche Ridders waren. De leden worden nogmaals verzocht namenlijstjes in te leveren bij den Voorzitter. Kent U in Gemert het Conventje, de Papekuil, de de Dribbelheit, de Paardensteeg, de Griet, het Galgenveld, de Lange Juffrouw, het Boonengenske, de Stootershut, 't Slakkendijkske, 't Schutspèeike, de Ark, de Knollenbijter,

de Duitse Meester, de Machinaal...? Deze en eenige tientallen andere benamingen werden den Voorzitter reeds aangeduid.

De Onder-Voorzitter, de Heer L.Vrins, werkt aan een verzameling oude Gemertsche gezegden en typisch-Gemertsche woorden. Later zal blijken hoe interessant dat alles is. Ook wordt gewerkt aan het bijeenbrengen van ander bouw-materiaal voor de Gemertsche heemkunde en geschiedenis: boeken, foto's, prenten, ansichtkaarten ... WIE WEET NOG IETS?

HET TWEEDE DOEL. -Er bestond vrees voor het Maria-kastje op den Boekelschen weg; langs officiëelen weg is gestreefd naar behoud en verfraaiing. Tevens is medewerking verleend bij den opbouw van het St.Anna-kastje aan de Molenstraat. Die oude punten moeten voor de kastjes bewaard blijven: dit is een kwestie van piëteit, ook ten opzichte van onze voorouders; een kwestie van historische aansluiting bij het verleden en van behoud van het godsdienstig karakter, dat eigen is aan het Gemertsch dorpsbeeld en den Gemertschen mensch ! -

Ook tracht men via de hoogste instanties een EERZAMER PLAATS te geven aan het stoffelijk overschot van den alhier op 11 Mei 1940 gesneuvelden Sergeant, Paul van Oostveen: Ook dit is een kwestie van piëteit, van hun liefde voor ons Vaderland, ons "heem" in breeden zin. Er wordt tevens een gedenksteen geplaatst. WIE DOET MEE ??

HET DERDE DOEL. Hieraan wordt op velerlei wijze aandacht besteed. Zoo houdt de Secretaris, de Heer M.Teunissen, een kroniek bij van Kringwerkzaamheden, met foto's en krantenknipsels "verlucht". Tevens deponeert hij in het Kringarchief wekelijks een exemplaar van het Gemertsch Kerkklokje en van de Gemertsche Courant.

Onze Heemkunde-Kring is dus goed op gang; er is leven in de brouwerij en er zit muziek in de zaak! In de toekomst hopen we onze vleugels nog meer uit te kunnen slaan: wanneer we onze zaal zullen hebben, wanneer onze financiën wat meer geconsolideerd zullen zijn. Wat dit laatste betreft: de GEMEENTERAAD voteerde in zijn zitting van 26 Juni een subsidie van fl.25,-. Hiervoor zijn we oprecht dankbaar. De een of andere kapitaalkrachtige Vereeniging is misschien in dezelfde goede gesteltenissen...?

En ten slotte zal alles vlotter verlopen, wanneer de Vredesengel ook in ons Gemertsch heem zal komen neerstrijken!

UIT "DE VOLKSKRANT" van 13 Juni 1941.

"Heemkunde is een prachtig vak voor kleinen en grooten; voor de grooten omdat ze daardoor een helderder besef krijgen van wat hun streek en land waard zijn: voor de kleinen, omdat die daardoor in de ware nationale sfeer worden gebracht".

SOMMIGE LEDEN HEBBEN DE CONTRIBUTIE NOG NIET BETAALD.

De Penningmeester vond nog geen tijd om hen te bezoeken. Men kan hem een genoeg doen door de CONTRIBUTIE TE KOMEN AFDRAGEN!

ZOMERFOTO-Wedstrijd

Op de Bestuursvergadering van 24 Juni jl. werd besloten een fotowedstrijd te houden. Hierdoor wordt de belangstelling voor ons Gemerts Heem bevorderd.; men leert het mooie zien en waardeeren. en Moóie dorpsbeelden worden voor de toekomst vastgelegd; de bedoeling is de bekroonde foto's als kaarten in de winkels te laten verkoopen.

I Deelname. -Iedereen mag meedoen, behalve vak-fotografen. Degenen, die geen lid van den Kring zijn, moeten echter, om mee te mogen dingen, een kwartje inleggeld afdragen bij den Penningmeester, den Heer A. Corstens, Borretplein. -Vakfotografen kunnen wel inzenden, maar buiten mededinging.

II Foto's. moeten binnen de grenzen der gemeente genomen zijn, hetzij thans, hetzij vroeger, en wel door den inzender zelf. De foto kan een Gemertsch landschap voorstellen, een hoeve, een gebouw, een belangrijk of typisch Gemertsch gebeuren, een interieur, enz. De foto's worden niet alleen naar haar fotografische waarde beoordeeld, maar vooral naar de heemkundige waarde.

III Inzenden.

A. De foto's moeten worden afgeleverd bij den Secretaris van den Heemkunde-Kring, den Heer M. Teunissen, Oude Straat. Formaat: 9 bij 14 (kaartformaat), onopgeplakt. Op de enveloppe worde naam en adres van den inzender vermeld; door niet-leden worde hierbij een kwitantie ingesloten van den Penningmeester, waaruit blijkt dat zij het inleggeld betaald hebben. Achter op iedere foto worde een titel geschreven, passend bij de opname, tevens de plaats en (althans bij benadering) den datum der opname. De Secretaris plaatst een nummer op de foto(s) van iederen inzender en geeft ze daarna door aan de Jury, zoodat deze met den naam van den inzender onbekend blijft.

B. Indien de inzender de negatieven niet zelf ontwikkelt en afdrukt (resp. vergroot) noch deze elders laat bewerken, maar dit wil laten doen bij een der twee Gemertsche fotografen (die tevens Jury-lid zijn), brenge hij de negatieven bij den secretaris, die ze op kosten van den inzender bij genoemde fotografen laat bewerken; zoo blijft wederom de naam van den inzender onbekend aan de Jury. De inzender haalt daarna de negatieven en afdrukken af bij den Secretaris en handelt verder als onder A.

C. De inzending van de foto's wordt gesloten op 15 September a.s.

IV Jury. Deze wordt gevormd door de Heeren P. Schoofs, J. Hermans. en J. Duppen. Zij kennen de prijzen toe bij meerderheid van stemmen. De eerste prijs bedraagt f 5,-, de tweede f 2,50 en de derde f 1,-. Tevens kunnen eervolle vermeldingen worden gegeven. Iedere deelnemer, ook al zendt hij meerdere foto's in, kan slechts één prijs ontvangen, wel meerdere eervolle vermeldingen.

V. Uitslag. -Deze wordt einde September in de "Gemertsche Courant" bekend gemaakt. Daarna blijven bekroonde en eervol vermelde foto's in het bezit van den Heemkunde-Kring, o.a. voor een latere tentoonstelling. De inzenders moeten ook eventueel het negatief ter leen geven voor het vervaardigen van kaarten.

HET BESTUUR.

BRABANTSCHE BOND

We moeten niet wegkruipen in ons Gemertsch heempje, maar de oogen laten gaan over Brabant, over het Vaderland ... Beteekent "heem" niet zoowel vaderland, eigen streek, als eigen erf en dorp? De heemkunde als vaderlandsche beweging zal vanzelf wel groeien uit de gewestelijke acties. In ons Brabant wordt deze zeer ijverig gevoerd (zooals men ook in Limburg en in het Noorden veel aandacht schenkt aan de heemkunde). De laatste vergadering van ons Hoofdbestuur werd gehouden op Zondag 29 Juni; daar waren de HH. Jan Vriens, Voorzitter, Dr.H. Heijman, Secretaris en Ir. Juten, Penningmeester; tevens Pastoor W.Binck, mede-oprichter van den Bond. Geconstateerd werd, dat in alle Kringen een verblijvende actie wordt gevoerd en dat behalve de veertien reeds opgerichte Kringen nog een vijftal stichtingen in het stadium der naaste voorbereiding zijn. Er is overal belangstelling en werklust genoeg: de reden waarom na een half jaar nog "slechts" 14 Kringen zijn gesticht ligt in de moeilijkheid, iemand te vinden die zich het eerst voor den wagen wil spannen!

Tot nu toe bestaat een Heemkunde-Kring in: Boxtel, Tilburg, Oud-Gastel, Breda, Den Bosch, Helmond, Asten-Someren, Oisterwijk, Gemert, de Acht Zaligheden, Gilze, Bergen op Zoom, Oirschot, St.Oedenrode. (Opgave "het Hsz." 5 Juli). Een woord van felicitatie aan het adres van het Hoofdbestuur is hier wel op zijn plaats. Wij weten, dat zij enorm veel werk verzetten en dat zij daarbij ook nog op zeer veel moeilijkheden en onaangenaamheden stooten, zoowel binnen als buiten Brabant... Toch zetten zij door: en dit is juist een waarborg voor de toekomst. Het is de levenswet van iedere goede stichting, dat zij bij haar ontstaan te vechten heeft en te lijden; te lijden ook van den kant van personen van wie men eerder vriendschap en medewerking zou verwachten. Heil ons Leiderschap!

EXCURSIE.

Het Bestuur heeft besloten, dezen zomer twee excursies te organiseren voor de leden van

"De Kommanderij Gemert". Dezen keer zullen ze nog worden gehouden binnen de grenzen der Gemeente. Bij regenweer gaat het natuurlijk niet door. Historische bijzonderheden worden wel verteld door den Voorzitter; deze zal een of anderen natuurhistoricus aanzoeken om het gezelschap in contact te brengen met Gemerts natuur.

Eerste excursie. Deze wordt gehouden Woensdag 30 Juli. Verzamelen om kwart voor zeven in de Kasteellaan. Route: Esdonk -Handel – Uiterlijk tien uur terug. Fietsen goed in orde!

Tweede excursie. Op een nader aan te duiden Zondag midden-September. Verzamelen: 4 uur nm. Vermoedelijke route: Mortel -Rips - Elsendorp.

UIT DE LEZING VAN DEN VOORZITTER. Woensdag 4 Juni 1941.

Ik geloof, dat het goed is, in dagen van geweld, van materialisme, van beton en ijzer, terug naar het heem, naar den heem-mensch in zijn eigen landschap. Ik geloof dat het goed is, in harde tijden toch weer wat poëzie in het leven te brengen, in belangstelling voor oude dingen, voor sprookjes en legenden. Ik geloof dat het goed is, in dagen van strijd en botsing en verdeeldheid, ons weer te bezinnen op wat ons samenbindt in de liefde voor het gemeenschappelijk heem. Ik geloof, ten slotte, dat het goed is in dezen tijd van leege en vervlakkende en verarmende verstrooiingen, ons weer te groepeeren in het eigen heem, den trek naar het heem te bevorderen, ons interesse te laten gaan naar den eigen haard en zijn rust en eeuwenoude gebruiken, naar de eigen omgeving met al het schoons en verheffends dat daarin te bewonderen is. "De heemkunde kan en zal velen bevrijden van het waandenkbeeld, dat het overal elders beter en mooier is dan in eigen land. Een waandenkbeeld, dat misschien nergens in zooveel hoofden zich had vastgezet als in ons mooie landje bij de zee". ("Tenax" , in "De Nieuwe Eeuw" , 26 Juni '41).

WINTER-PROGRAM

Waar de zomer de tijd is voor excursies, zal 's winters wat meer binnen de muren moeten worden gewerkt. In de hoofdlijnen begint het program zich al uit te stippelen. Op de eerste plaats komt het persoonlijk werk van de leden. Daartoe leent zich de winter beter dan de zomer. Wie...zet zich eens aan het verzamelen van Gemertsche uitdrukkingen en zegswijzen, woorden? Men moet in deze niet alles aan den Onder-Voorzitter overlaten !! Het is voldoende met zoo'n werkje te beginnen, het eerste het beste dat men in zijn hoofd krijgt op te schrijven, en langzaamaan het geschrevene onder verschillende hoofden te rangschikken: hierbij komt dan het interesse vanzelf, men voelt zich meer en meer geanimeerd en ten slotte kost het moeite ermee op te houden! Probeer maar eens! Hetzelfde geldt voor het bijeenbrengen van de reeds besproken hoeven-, wegen-namen enz. Iedereen in Gemert kan zich daartoe zetten!

Wanneer dan op het einde van den winter deze gegevens van alle kanten bijeenvloeien en geordend worden, zullen we meer van Gemert te hooren krijgen dan iemand van onze voorouders of tijdgenooten te hooren kreeg. Met het eene zal ook het andere verduidelijkt kunnen worden, combinaties van gegevens zullen misschien nog tot historische vondsten leiden. En iedereen zal er plezier in hebben het resultaat van de Gemertsche heemkundige Werkgemeenschap onder de oogen te krijgen! Ook de wetenschap zal ermee gebaat zijn. Ook in gemeenschappelijk verband zal er een en ander moeten gebeuren. Mochten de tijdsomstandigheden het toelaten, dan zal in een zaal van het Gemeentehuis een kleine maar fijne tentoonstelling gehouden worden. Er is reeds zooveel, dat iedereen daar een leerzaam en genoeglijk half uurtje zou kunnen doorbrengen. We zullen moeten afwachten. Verder staat op het program een lezing met lichtbeelden, te geven door den Bonds-Voorzitter, den Heer Jan Vriens. Deze heeft wel zoo enorm veel verzameld aan natuurkennis, niet alleen in zijn hoofd, maar ook op plaatjes, dat het voor ons een zeer interessante avond kan worden.

Wie heeft nog andere ideeën? Vergeten we niet, dat VAN IEDER LID INITIATIEF kan uitgaan en gaarne zal aanvaard worden door allen !!

KLEINE BLOEMLEZING

"Naast de kennis van het verleden is kennis van het heden nog zuiver noodzakelijk.

Gestreefd moet worden om het diepere wezen van een volksgeaardheid te peilen, het gemeenschapsleven te doorgronden, den volksgeest te begrijpen in zijn eigen eigensoortigheid..." Wie aldus op de juiste wijze de heemkunde opvat "wijst de wegen naar een betere en schoonere toekomst voor de streek die hem bijzonder lief is, hetzij omdat hij er geboren en getogen is, hetzij omdat hij er een groot deel van zijn leven heeft gesleten in nauwe verbondenheid met de bevolking." , Dr. H.H. Knippenberg uit Helmond, in "De Nieuwe Eeuw", 3-1-'41.

"Waar zich bij de beoefening der heemkunde een uitgesproken niet-christelijke tendenz maar veeleer een voorkeur voor het oude heidendom manifesteert, moeten wij op onze hoede zijn. Ook de heemkunde moet onze christelijke cultuur dienen. Als men poogt de beweging in een andere richting te dringen, zal zij haar algemeen nationaal karakter verliezen, aan nationale betekenis sterk inboeten door meer te verdelen dan te verenigen". -Wij hebben daarom deze beweging onze sympathie te schenken, ook wij Katholieken, en actief mede te werken om ze in 't rechte spoor te houden, opdat zij voor land en volk alle vruchten kan afwerpen, die er van verwacht mogen worden".

Tenax, in "De Nieuwe Eeuw" , 26 Juni 1941 .

"Heemkundebeoefening is een sterkend element voor onze volksaard, maar dan onverminkt en niet aangepast aan de neiging om den Katholieken grondslag weg te graven voor een nietszeggende neutraliteit" .-

"Niet tot een beschouwing, welke het merkwaardige in het volksleven verzamelt als gedroogde planten in een herbarium - welk nut dit ook moge hebben - moet de heemkunde ons voeren, maar tot bezinning, die verstaat en waardeert, wat aan eigen wezen in ons midden leeft, die het samenvoegt tot een bloeienden ruiker van frissche bloemen."

"Het Huisgezin", resp.1 Mei 1941 en 7 Juni 1941.

"ONZE HEEMKUNDIGE BEWEGING IS DE GEORGANISEERDE ACTIE VOOR HET BEHOUD VAN ONZE EIGEN CULTUUR."

Dr. H. Heijman, Voordracht uitgegeven door het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, 1941, blz.41.

GEMERTS HEEM Nr. 2

MEDEDEELINGEN VAN DEN HEEMKUNDEKRING

"De Kommanderij Gemert"

Nummer 2 Januari 1958

SO GOET IS GOT

Bij het begin van het nieuwe jaar biedt het bestuur van de heemkundekring aan zijn Erevoorzitter, Ere-bestuurslid en Leden zijn beste wensen aan. Een Zalig Nieuwjaar voor U en de Uwen. Illoge 1958 ook voor de kring een jaar worden van vruchtbaar werk met veel belangstelling en activiteit van de leden. Als wij even een terugblik werpen op het gepasseerde jaar, dan zien wij tot ons genoegen, dat het ledental tegen de 90 bedraagt. Dit is ongetwijfeld een mooi begin.

Er werden verschillende avonden georganiseerd, waarop onderwerpen behandeld werden, die betrekking hadden op het heemkundewerk. Soms was het wel moeilijk iets geschikts te vinden, maar het bestuur meent toch, dat de avonden over het algemeen geslaagd zijn. In het zomerseizoen, de tijd om naar buiten te trekken om daar de heemkennis te vermeerderen, werden een viertal excursies gehouden. De belangstelling hiervoor was echter niet overweldigend! Bij het begin van de zomer werden de leden per circulaire uitgenodigd actief aan het heemkundewerk deel te nemen. Men kon zich op verschillende manieren verdienstelijk maken door zich voor één van de (op te richten) werkgroepen op te geven. Slechts een paar leden meldden zich. Dit is wel jammer, want bij de heemkunde is het de bedoeling, dat de leden met het bestuur samenwerken om het gestelde doel te bereiken. Wij stellen ons voor in 1958 alles in het werk te stellen om tot oprichting van enige groepen te geraken.

Dankbaar mag hier de steun gememoreerd worden, die wij van het Gemeentebestuur mochten ontvangen. Graag bevelen wij de belangen van de kring van het nieuwe jaar aan. Zoals U ziet, volgen na een sprong van bijna 17 jaren wederom de eerste mededelingen van de kring. Voor de heemkunde speelt tijd geen rol! Het ligt - voorzichtig uitgedrukt - in de bedoeling dit blaadje enige keren per jaar te laten verschijnen om meer contact te krijgen en te behouden tussen bestuur en de leden en de liefde voor ons heem te vermeerderen. Moge dit in het nieuwe jaar het geval zijn!
Het bestuur van de kring.

JAARVERGADERING

Op woensdag 15 Januari a.s. zal in Hotel de Keizer de Algemeene jaarvergadering van de kring worden gehouden. Aanvang 7½ uur n.m. (Zonder het bekende kwartiertje!) Tijdens deze bijeenkomst zal de rekening over 1951 en de begroting over 1958 ter vaststelling worden aangeboden.

Verder zal het Bestuur aan de orde stellen :

- de verkiezing van nieuwe bestuursleden ;
- een gedachtenwisseling over het programma van 1958 ;
- de rondvraag.

Na afloop van het huishoudelijk gedeelte, wacht ons een VOORDRACHT door de heer Th. van Woerkom uit Eersel. Tot onderwerp heeft hij gekozen: "BRABANTSE HUMOR"

Het belooft een gezellig samenzijn te worden. Daarom vertrouwen wij, dat geen der leden zal ontbreken op deze eerste vergadering in het nieuwe jaar.

Het bestuur

In het najaar 1916 besloot de Z.E. Heer Pastoor L. Poell tot de uitgave van een "Officiëel Kerkbericht", dat als een bijvoegsel van het "Zondagsblad voor het Katholiek Huisgezin" hier wekelijks in vele gezinnen verscheen. Deze kerkberichten, in de volksmond meer bekend als de "Kerkklokken" en "'t Klokske" bevatten naast de mededelingen over kerkelijke diensten, het verenigingsleven en het parochieel gebeuren ook talrijke wetenswaardigheden over de geschiedenis van de Gemertse kerk, de gemeente, oude instellingen, volksgebruiken enz. Zij, die deze kerkklokken hebben bewaard kunnen zich gelukkig prijzen met dit mooie bezit. Wij achten het voor de kennis van ons heem van belang meerdere bijzonderheden uit de Kerkklokken in dit blaadje onder de aandacht van onze leden te brengen, in het vertrouwen dat zij deze publicaties zullen waarderen.

Uit de Kerkklokken van 1921 over: PAROCHIE EN KERK VAN GEMERT

In 't gedachtenisboek der Parochie staat een en ander opgeteekend over onze kerk. Tot goed begrip hiervan laten we onze lezers en lezeressen eerst kennis nemen van wat we er meegedeeld vonden over den oorsprong der Parochie zelve. Hier en daar voegden we er zelf iets aan toe.

Van oudsher bestond in Gemert eene Kapel, die, onderhoorig aan de parochiekerk van Bakel, bestuurd werd door een rector, hiertoe door de Abdij der Benedictijnen te Echternach gezonden. Deze kapel moet, volgens algemeene aanduiding gestaan hebben ten Oosten der straat, tegenover de tegenwoordige kerk, achter het huis thans van J. Corstens. In deze kapel had men eene aanzienlijke relikwie van het H. Kruis die haar doop de Duitsche ridders was bezorgd. Tengevolge hiervan kwamen voortdurend tal van bedevaartgangers herwaarts, zoodat een zekere binnenweg den Beversdijk of Bedevaartsdijk genoemd werd, welken naam hij nog heden draagt.

Terwijl nu het getal bewoners dezer streek toenam werd het noodig, een grootere kerk te bouwen en men besloot daartoe bij gelegenheid, dat dit gehucht tot een parochie werd verheven (1437). De onkosten voor den bouw der kerk werden bestreden uit de aanzienlijke giften die de bedevaartgangers aan voornoemde kapel hadden gedaan, en voor het overige werd de geheele zaak uitgevoerd door de Duitsche Orde.

Als meest geschikte plaats werd gekozen het terrein ten Noorden van het Kasteel in de nabijheid van de oude kapel. Deze kerk werd omtrent het jaar 1450 voltooid en onder de

bescherming van den H. Joannes de Dooper ingewijd. Men vereerde dezen Heilige als Patroon in Zijne Geboorte, doch sedert onheuglijke tijden in Zijne Onthoofding. In het jaar 1482 werd de kerk door den Lands Commandeur Arnoldus van der Dussen met een aanzienlijk koor vergroot, dat nog heden bestaat en om zijne hechtheid en sierlijkheid wordt geroemd.

In die tijden bevonden zich in de kerk tal van Altaren. Het Hoogaltaar van de H. Joannes en Willebrordus, het altaar van de H. Maagd, van H. Antonius en Sebastianus, Georgius en Hubertus, Barbara en Lucia, het altaar van het H. Kruis, van Maria Magdalena, Agatha en Brigitta enz. enz.. Sommige dezer bevonden zich op de gewone plaatsen, andere tegen de eerste pilaren, het altaar van het H. Kruis bij den ingang van het priesterkoor recht voor het Hoogaltaar, meer anderen in het oud sacristie, waar, destijds de bijzondere plaats was voor den Lands Commandeur. Toch in het jaar 1588 geraakten velen dezer bijzonderheden verloren. In dat jaar vertoonde zich hier Marten Schenck aan het hoofd eener bende met het doel te plunderen wat onder hun bereik viel. Hij baande zich een weg tot de kerk, door aan de N-zijde een bres in den muur te schieten nagenoeg in het midden tusschen den tegenwoordigen zij-uitgang van het Hoogkoor en het altaar van O.L.V. Eens binnen vernietigde hij alles wat hij kon bemachtigen. Door den krachtigen tegenstand, dien hij van het Kasteel ondervond, werd hij verplicht het hierbij te laten en zonder verdere vernieling af te trekken.

Onmiddellijk maakte men een begin om alles weer zooveel mogelijk in zijn vroegeren toestand terug te brengen, doch het getal der altaren bepaalde zich tot vijf: het Hoogaltaar – het altaar van O.L.V. - van den H. Antonius - van den H-Georgius - yan het H. Kruis.

Het altaar van den H. Georgius stond tegen den eersten pilaar aan den evangeliekant en behoorde aan de Gilde van Georgius of St. Joris, evenals dat van O.L.V. aan de O.L.V.-broederschap, en dat van den H. Antonius aan de Gilde van dien Heilige.

Terwijl het eerste is komen te vervallen in 1821, zijn de twee anderen bij een overeenkomst aan de Kerk overgegaan, dat van den H. Antonius in 1828, dat van O.L.V. in 1844. Na het herstellen dezer vijf altaren en wat verder tot de kerkelijke plechtigheden noodig was, liet Pastoor Wessens 25 Sept. 1683 deze altaren door den Bisschop van Roermond Cools, consacreeren, die ook tevens de geheel ontheiligde kerk plechtig reconcilieerde. Deze nieuwe kerkwijding wordt gevierd op den eersten Zondag na het feest van Dyonisius. In de kerk bevonden zich vier banken, twee aan den zuiden, twee aan den noordenkant. Zes of acht banken onder het zangkoor. Daarenboven had men in den zijgang van St. Antonius Altaar eene zoldering, waarop ook enkele banken. Eindelijk zouden, naar men beweert, de leden van O.L.V. Broederschap en van de Gilde van St. Georgius, even als die van St. Antonius een eigen bank hebben gehad. Het overige der kerk was een vlakke ruimte, waar zich des Zondags de massa volk samenhoopte om de godsdienstoefeningen bij te wonen. Sommigen hadden in de kerk hunne eigene stoelen, die na afloop der diensten ter bewaring aan een ketting werden gelegd en voor den aanvang der diensten, door de misdienaars werden geplaatst, die hiervoor eenige belooning ontvingen van de eigenaars. Behalve genoemde vaste plaatsen had men in het priesterkoor nog de kanunnikenbanken, wier schoon beeldhouwwerk nog heden tot sieraad van een der grootste kerken van Londen verstrekt. Deze zijn door den Eerw. heer van Bree Kapelaan van 1819-1830 hier weggebroken en voor geringen prijs verkocht.

Bovendien bevonden zich in de kerk vele schilderstukken onder de bovenramen, vele beelden, die door denzelfden Heer van Bree zijn vernietigd of weggegeven. Geen wonder, dat voornoemden Heer de naam van beeldenstormer bekwam, -doch moeilijker te verklaren is het, hoe een man als Henricus den Dubbelden, destijds Pastoor, dit alles gedoogde; want kan men van de beedengetuigen, dat zij weinig waarde hadden, het beeldwerk der kanunnikenbanken had er des te meer.

De vloer der kerk bestond weleer uit gewone plavuizen, eerst 1830 werd hij vernieuwd en met hardsteenplavuizen belegd. Behalve den ingang, het H. Graf genaamd, waarvan hiervoor sprake is geweest, had men in de vorige eeuw nog een koordeur, waar thans het Sacristie is, waardoor een menigte volks binnenkwam, vooral op die dagen, dat er een H. Mis werd opgedragen om elf uur volgens fundatie van Anna M. Corstens. Verder was er nog

een ingang aan den Zuidwesten hoek der kerk, waar meergenoemde heer van Bree 1830 een groot portaal liet bouwen, waarvan men alleen nog weet dat het veel geld kostte en bij de verandering der kerk 1853 is weggebroken.

Ook kunnen we te dezer plaatse melding maken van het klokkenhuis. Volgens de kerkelijke registers, schijnt ook reeds in vroegere tijden een afzonderlijk klokkenhuis bestaan te hebben, doch hier eeuw bestond. Reeds in 1794 was men voornemens een toren te bouwen en had men reeds een gedeelte der steenen aangekocht. In de uitvoering van dit plan werd men verhinderd door den inval der Franschen. Alleen de fondamenteen waren gelegd en van de overige steenen zou, volgens de bewering van sommigen in 1817 een klokkenhuis zijn gebouwd. Doch, volgens meer geloofwaardige getuigen, zou dit klokkenhuis gebouwd zijn van het hout en steen van het protestantsche kerkje, gelegen aan de Rips en wat vóór het Protestantismus, gediend had als kapel van het daarbij gelegen Dominicaner klooster. Dit laatste gevoelen kunnen we nog te meer aannemen, wijl voornoemd kerkje bij het verlaten der protestanten door de gemeente is aangeslagen en verder afgebroken en het klokkenhuis, terzelfder tijd gebouwd, ook aan de gemeente toebehoorde en ook door haar in 1854 is afgebroken.

Dit klokkenhuis stond op het plein vóór de kerk langs den weg en had eene lengte en breedte van ruim vijf ellen, bij eene hoogte van 30 ellen. Het was eigendom der gemeente, maar de plaats voor de kerk en terrein rondom de Kerk behoorde niet aan de gemeente. Dat gansche terrein tot vooraan de straat werd gebruikt als kerkelijke begraafplaats –de boomen, die stonden den rond de begraafplaats, zijn door de Kerk omgedaan. En toen door het gemeentebestuur een gedeelte werd aangevraagd ter vergrooting van het raadhuis -is dit door Mgr.den Dubbelden toegestaan, mits de gemeente jaarlijks een recognitie betaalde en bij vordering der kerk steeds bereid zou zijn het weg te ruimen. (De opvatting van de Z.E. heer Pastoor L. Poell over de eigendom van de gronden rondom de kerk is minstens twijfelachtig. Nog heden staat de eigendom van deze gronden volgens het kadaster ten name van de gemeente Gemert. Na ordening van het oud archief der gemeente zal men deze kwestie mogelijk ook beter kunnen beoordelen. Red.)

De klokken, die het eigendom waren der gemeente, zijn 1854 aan de kerk overgedragen, onder voorwaarde, dat de gemeente het recht had, die te gebruiken als zij het noodig oordeelde. De vergrooting van het raadhuis waarvan hiervoor sprake is, werd niet toentertijd uitgevoerd. Eerst in het jaar 1885 is het gemeentebestuur daartoe overgegaan. (Hier is sprake van het oud-raadhuis nabij de Kerk. Red.)

Het kerkgebouw waarvan tot hiertoe sprake is geweest had eene lengte van 100 rijnse voeten (het priesterkoor niet meegerekend) en eene hoogte van eveneens 100 rijnse voeten (een rijnse voet = 0.3139 M). Deze kerk was reeds omtrent 1450, tijdens Pastoor Attendoren, gebouwd; geen wonder dat na 400 jaar zich de noodzakelijkheid eener grootere kerk deed gevoelen. Reeds in 1842 had Pastoor Verhagen daartoe een plan doen vervaardigen, doch de begroting van f 43.000,-- schrikte hem terug (!) en daarom trachtte hij aan de behoefte te voldoen door op Zon- en Feestdagen vier gestelde missen te celebreren. Doch in het jaar 1852, bij gelegenheid dat Monsgr. Zwijsen hier het H. Vormsel toediende, kwam opnieuw de vergrooting der kerk ter sprake. Op aansporing van Z.D.H. en van andere geestelijken nam Pastoor Verhagen die zaak weer ter hand -liet een juiste opgave van al de vaste goederen en alle verdere eigendommen en inkomsten der kerk maken en legde deze Z.D.H. voor, die na inzage den architect van Tulder ontbood. Deze ontwierp een plan dat aller goedkeuring wegdroeg. Men besloot het werk spoed bij te zetten en reeds met den feestdag van Allerheiligen 1852 waren de fondamenteen gelegd, waarop men in het volgende jaar zou voort bouwen. De steenen werden geleverd door den burgemeester van Herwaarden, het kalkzand werd gehaald uit een perceel bouwland aan den Breemhorst, toebehoorende aan de Pastorie. Alles werd door de inwoners van Gemert gratis aangevoerd, wat zeker niet gering te schatten is, wanneer men bemerkt, dat in dien tijd hier alleen nog zandwegen waren. Ter bespoediging hiervan kwam iemand op het zonderlinge denkbeeld om de menschen van Gemert uit te nodigen zich in een rij te scharen vanaf Koks tot het Kanaal bij Boerdonk ten einde de steenen van hand tot hand over te geven. De uitnoodiging had plaats, de menschen stroomden bij menigte daarheen, doch aanstonds bleek dat de heele zaak niets

uithaalde. Veel werd er bij gedronken en niets uitgevoerd. (De bouwpastoor kan er nog eens over nadenken! Red.)

De hardsteen werd geleverd door van Tulder den architect. In den loop van den winter werden de verdere werkzaamheden aanbesteed en aangenomen door Verhoeks van Heusden. Het materiaal en de werkzaamheden brachten de uitgave tot f 62.000,--. Het werk is uitgevoerd bij gedeelten, zoodat er de diensten voortdurend in zijn uitgeoefend en voltooid in 1855. Bij deze verandering der kerk is de bestaande hoogte gebleven, de zijbeuken elk 2.85 M verbreed en verder de geheele kerk met 19.05 M verlengd, voorzien van een nieuwe sacristie en met een prachtige toren ter hoogte van 210 voet (?) (60 Meter) versierd ... Daar deze bouwverandering der kerk met spoed was ontworpen en uitgevoerd eischte de bouw reeds in 1863 eenige verbetering. De ramen werden met nieuwe hardstenen dorpels voorzien, aan de zijbeuken werden goten aangebracht. (Wordt vervolgd).

DE NAAM "GEMERT"

In een Duits boek genaamd "Altdeutsches Namenbuch" van Förtemann, uitgegeven te Bonn in Hansteins Verlag staat zo: Gemert: vroegere naam: Gamerthe, "gam" angelsaksisch en oud duits (idem gaman) vreugde, lust, spel=in 't engelsch "game". Als die afleiding waar is, is 't geen wonder, dat 't woord "Gemertsche wil" in de wereld gekomen is. (Kerkkl. '23)

=====

UIT ONZE BUURT

Hetzelfde boek leert ons over de namen uit onze buurt het volgende: Mortel: latijn; mortarium. Verplaatselijkte vorm had de betekenis van Watergracht of stilstaand water. Boekkel : buohha , böhe, beukenwoud. (Kerkkl. '23)

=====

SPROKKELINGEN.

In een oude Almanak genaamd: Comptoir en Schrijfalmanak" van het jaar 1793 staat onder meer: " De geadmitteerde Post Bode van en op Helmond, Eyndhoven, 's Bosch, Maastricht, Luik en geheel Brabant, Holland, Vrankrijk, Duitschland etc.etc. komt des Zondags, Woensdags en Donderdags en vertrekt die zelfde dagen. De toerkar van Gemert op 's Bosch, gevoerd bij Joannes Rooijackers, rijdt af des Woensdags en reverteerd des Donderdagsavonds of Vrijdag's morgens. De toerkar van Gemert op Eyndhoven en Antwerpen, rijdt alle weeken des maandags 's avonds ten elf uren af, bij Hendrik Kanters.

=====

Wie kent de afleiding van de Gemertsche uitdrukking "Tementie"?

Tementie = in de morgen b.v. Wanneer komde ge? Mergen tementie. Zou deze uitdrukking herinneren aan de Franse tijd en een klanknabootsing zijn van: au matin ?

Maar hoe dan "Taافتren" te verklaren? Taافتren = op de namiddag. Hij kumt taافتren.

Beluister de Gemertse taal en onthoudt soortgelijke plaatseigen uitdrukkingen. Geef ze door aan een lid van het bestuur, dan komen wij er in de volgende mededelingen op terug.

Hou doe wonne!

GEMERTS HEEM NR 3

november 1961

Tijdschrift ter bevordering van de kennis van de eigen woonplaats. Tevens mededelingenblad van de Heemkundekring "DeKommanderij Gemert.

Redaktieadres: Van Pallandtstraat 46, Arnhem.

Sekretariaat Heemkundekring: ,Pandelaar 94, Gemert.

Bijdragen voor dit blad,commentaren en opmerkingen zijn steeds welkom.

EEN NIEUW BEGIN

Het zal sommige lezers misschien verwonderen, dat boven dit blad "nummer 3" staat. Een korte verklaring is dus hier op haar plaats. Toen in 1940 een Heemkundekring werd opgericht, had men al spoedig behoefte aan een tijdschrift. Na de verschijning van het eerste nummer werd de Kring ten gevolge van de oorlogsomstandigheden opgeheven en zo duurde het tot januari 1958 voor nummer twee verscheen, nadat inmiddels in november 1956 de Heemkundekring was heropgericht.

Het is voor ons een buitengewoon genoegen u hierbij het derde nummer aan te kunnen bieden van "Gemerts Heem". De bedoeling is belangstelling te wekken voor alles wat betrekking heeft op Gemert, zoals het vroeger was en nu is.

Wij hopen, dat u ook eens een bijdrage zult leveren, want wat u van Gemert kunt vertellen, is zeker ook interessant voor anderen.

De redactie

MEDEDELINGEN VAN DE HEEMKUNDEKRING

De aangekondigde excursie naar Leuven op 15 oktober l.l. kon niet doorgaan wegens te geringe deelname. Ze is uitgesteld tot a.s. lente. Het bestuur is nu bezig met de voorbereiding van het winterprogramma. Onderhandelingen werden aangeknoopt met de volgende sprekers; de heer Antoon Coolen uit Waalre - de bekende schrijver - , drs. W. Knippenberg, de heer Sprenger de Roover uit Den Bosch (plaatsnaamkunde). Over het resultaat van deze besprekingen zullen de leden ter zijner tijd meer horen.

W.J.Vos, sekretaris.

WINDMOLEN "DE VOLKSVRIEND" TE GEMERT

Gelegen en nog in vol bedrijf als graanmolen aan de Oudestraat. De familie van Roij, waarvan reeds het derde geslacht als molenaar werkzaam is, kocht deze prachtige stenen beltmolen van Willem v.d. Boomen in 1907. Hij deed dienst als graan- en schorsmolen. Dit laatste staat in verband met het malen van de gedroogde bast van eikebomen tot run. De run werd gebruikt als looistof voor huiden. (familie Frunt leerlooiers). Run was zeer brandbaar, het kleinste vonkje was voldoende, geen wonder, dat de voorganger van de huidige stenen molen in vlammen opging (1887). Het moet een felle brand geweest zijn, daar de molen bovendien geheel van hout was opgetrokken (z.g. "achtkanter").

Willem van den Boomen moet wel een vooruitstrevend man geweest zijn, want hij bouwde naast zijn windmolen (met het oog op windstille tijden) een stoommalerij, een malerij dus aangedreven door een stoommachine. Van heinde en verre (bijv. van Oploo en St.Anthonis) kwamen de boeren hier hun graan brengen. 15 à 20 karren stonden dan in de rij op hun beurt te wachten, als rondom Kerstmis de wind voor enkele weken verstek liet gaan.

In de zijgevel van het molenaarshuis van de familie van Roij prijkt nog een gevelsteen: De Ruijter 1610. Deze steen verraadt de afkomst van de in 1881 herbouwde molen: het gehele binnenwerk is nl. van een gesloopte Zaanse molen afkomstig. In de molen vindt men ergens het volgende gegrift: W de Bye 1903 J VD E.

M.v.d. Velden

KARNAVAL EN HEEMKUNDE

Rond de elfde van de elfde hoort men in Gemert en vele andere plaatsen opeens het woord Karnavalklinken en daarmee begint een tijd van besprekingen en voorbereidingen tot het vieren van de vastenavondsdagen. In de Gemertse Courant van 19 oktober l.l. is een bericht opgenomen, waarin gesproken wordt over activiteiten in verband met de Karnavalsviering in 1962. Er heeft zich een bestuur gevormd met burgemeester De Bekker als ere-voorzitter. Verder zijn er 26 personen met de vetleren Karnavals-medalje omhangen. Dit alles om te

komen tot een bundeling van krachten, waardoor een grootscheepse Karnavalsviering kan verwezenlijkt worden.

Zo is het niet alleen in Gemert, maar ook in bijna alle omliggende plaatsen. Enige jaren geleden was er van dit alles nog geen sprake, maar, zoals het zich nu laat aanzien, zal Prins Karnaval binnen enkele jaren grote veroveringen gaan maken.

Het is vanzelfsprekend, dat deze ontwikkeling ook meer dan eens ter sprake is gekomen in Heemkundekringen. Immers deze rekenen het zich tot taak de plaatselijke volksgebruiken te beschermen en zo nodig te aktiveren. De gebruiken van de Gilden, het dauwtrappen van de Harmonie op de eerste zondag van mei, dat brengt geen moeilijkheden mee. Dit zijn oude gebruiken die bewaard moeten blijven. Maar nu Karnaval! Is Karnaval een volksgebruik? Is het de aandacht van de Heemkundigen waard?

Sommigen zijn geneigd deze vragen ontkennend te beantwoorden en anderen doen er het stilzwijgen toe. In dit artikel wil ik graag deze vragen aan een beschouwing onderwerpen. Is Karnaval een volksgebruik? Gaat u eens kijken in Keulen, Maastricht, in Den Bosch, dan zal niet ontkend kunnen worden, dat heel het volk bij dit feest betrokken is, dat juist het publiek hierbij sterk meedoet en meeleeft, dat de Karnavalsviering er echt bijhoort in het leven van de mensen en dat dit feest, ofschoon in deze vorm nog geen eeuwen oud, toch een echt volksgebruik is.

Is Karnaval voor Gemert een eigen volksfeest? Dit is nl. vaak de grote moeilijkheid. Velen zeggen, dat Karnaval geïmporteerd is en dus niet uit het volk voortgekomen. Met de "normale" vastenavondviering was dat anders: de rommelspot zagen we al als kind, onze ouders waren met de rommelspot opgegroeid. Het woord Vastenavond is al zo oud, dat het eerbiedwaardig is geworden. Graag zou men in oude archieven gaan zoeken, dat vastenavond wel reden van bestaan heeft en Karnaval niet. En wat vinden we in de oude stukken? In een reglement voor Gemert uit het jaar 1665 lezen we: "Ten vastenavond zal niemand enige ganzen mogen rijden of trekken zonder consent(=toestemming) van de Heer of de officier, noch met enige brandende schoven over de straat gaan om de ganzenkoningen thuis te leiden".

Wat betekent dat? Op de eerste plaats, dat in 1665 in Gemert al sprake was van vastenavondviering, en verder, dat dit op een manier gebeurde, die wij niet meer gekend hebben en dat dus de wijze van feestvieren in de loop der tijden veranderd is.

Ik kom dan tot de konklusie, dat Karnaval een nieuwe vorm is van vastenavond-vieren. De naam Karnaval doet (nog) vreemd aan en dit geeft de indruk, dat het niets te maken heeft met vastenavond. Karnaval is echt een feest, dat aanslaat bij het volk, de drang om het te vieren komt uit het volk zelf. Dat de uiterlijke vorm aanvankelijk vaak wordt overgenomen uit de steden is niet te ontkennen.

Drs.H.Mandos heeft dit duidelijk uiteengezet op de Volkskundedag 1960 te Arnhem. In Waalre, aldus spreker, werd het initiatief genomen door de K.A.B. en de vrouwelijke jeugdbeweging. Deze maakten gebruik van ervaringen, opgedaan in Weert. En toch is Karanaval daar reeds een echt eigen feest geworden.

Komen we aan de derde vraag: Is Karnaval de aandacht van de heemkundigen waard? Mijn antwoord is dan zonder aarzeling: Ja! Als de oude volksgebruiken de aandacht verdienen (en niemand betwijfelt dat) dan ook Karnaval, dat een volksgebruik aan het worden is. Van de eeuwenoude gebruiken weten we de oorsprong vaak niet, maar ook die zijn op een gegeven ogenblik ontstaan, waarschijnlijk ook onder invloed van buiten.

Het feit, dat wij bij de wieg van het Gemertse Karnaval hebben gestaan, moet geen reden zijn, om het anders te beoordelen dan de volksgebruiken, die we pas tijdens hun volwassenheid hebben leren kennen. Ook dit kind zal volwassen worden en het is een telg van een oud geslacht.

Arnhem. M.A.v.d.Wijst.

EEN VERZOEK AAN DE LEZERS.

Wie van de lezers weet, waar er in Gemert een stuk grond ligt, dat de naam van "De Vorst" draagt? Dit zou waarschijnlijk een steun zijn bij het onderzoek naar de plaats, waar vroeger de Heren van Gemert hun huis hadden. Inlichtingen gaarne aan de redactie.

REKTIFIKATIE.

In de "Beknopte Geschiedenis van Gemert" wordt gezegd, dat de huidige kerk van De Mortel gebouwd is in 1848. Bedoelde kerk is echter al rond 1900 door de tegenwoordige vervangen. De Schrijver

HET ESDONKS KAPELLEKE

Ieder die wel eens een bezoek aan de Esdonkse kapel heeft gebracht, zal zich wel eens afgevraagd hebben, of zijn volgende bezoek niet een ruïne zou gelden, zo bouwvallig was het heiligdom. Toen men dan ook onlangs aan de restauratie begon, stond het dak reeds op instorten. De muren vertoonden enorme scheuren en binnen kon men dwars door het gewelf van het dak naar buiten kijken. Bovendien waren de muren zo vochtig, dat de kruisweg, in 1943 aangebracht, totaal bedorven was. de toestand was zo erg, dat men zich afvroeg of restauratie nog wel mogelijk was.

Gaat men nu nog eens kijken, dan staat men stomverbaasd over de resultaten die architect De Reus uit Oss en aannemer De Bont uit Nieuwkuyk bereikten.

Dat deze restauratie niet makkelijk was, blijkt uit het feit, dat men het hele dak, de vloer, het gewelf en het pleisterwerk moest verwijderen voordat men aan de vernieuwing kon beginnen. De oude eiken kap werd vervangen door een beschoten dak, het torentje werd vernieuwd en de dakpannen met panhaken vastgezet. Er werd een dakgoot aangebracht die eerst geheel ontbrak. Van binnen werd de kapel opnieuw gestukadoord, van een nieuw gewelf voorzien en een vloer.

De muren zijn nu vochtvrij, terwijl het houtwerk van ramen en koor werd vernieuwd. Het altaar en het liggende Christusbeeld werden onder handen genomen in het atelier van de St.Jan te 's-Hertogenbosch, de banken werden vervangen door beter in het interieur passende stoelen met biezen zittingen, afkomstig uit Waalwijk.

Gemert is veel verschuldigd aan pastoor J.v.d. Heuvel en zijn voortvarend kerkbestuur. Bijzondere dank komt Monumentenzorg en de Heer J. de Wit uit Helmond toe voor de financiering van het werk. Zonder hun daadwerkelijke belangstelling zou Nederland waarschijnlijk weer een ruïne rijker zijn geweest.

Naar aanleiding van de restauratie en de inzegening zullen velen zich afgevraagd hebben of nog afvragen hoe oud het kapelletje wel is en welke historische feiten erover bekend zijn. Ten gerieve van hen volgt hieronder een kort historisch overzicht, waarbij ik me baseerde op het artikel van W.Knippenberg in Brab.Heem (VIII, 5 sept - okt.1956): Het spijkeroffer in de Maria Magdalenakapel op Esdonk en enige verwante gevallen en op het boek van Pater Cyrillus: O.L.Vrouw van Handel, Helmond 1920.

Hoe lang Esdonk al bewoond is, valt natuurlijk niet met zekerheid te zeggen. Wel weten we, dat er reeds in 1366 sprake is van "dat goet op Espedonk" of "Epsdonck" zoals het toen heette. In 1555 wordt als behorend tot de goederen van de Kommanderij opgegeven: "Espdonk: (esp: ratelpopulier).

In verband met de patroonheilige van de kapel zouden we ons kunnen afvragen of deze heilige al voor 1695, het bouwjaar van de huidige kapel, in Gemert werd vereerd. Deze vraag kan bevestigend beantwoord worden, want een van de acht altaren, die vroeger in de Gemertse kerk te vinden waren, was toegewijd aan Maria Magdalena.

Een veronderstelling is nu, dat in 1588, toen de Gemertse kerk geplunderd werd, het beeld van Maria Magdalena in veiligheid werd gebracht op Esdonk. Na de Staatse overheersing (1622) wordt er in de kerk geen Maria Magdalena-altaar meer opgericht.

In 1591 wordt er in ieder geval al een :Maria Magdalena kapel op Esdonk genoemd in het Past.Gautiusregister in het parochiearchief. In een stuk van omstreeks 1600 vindt men:

"gelaten van Goessen die olijstoter op onderpant bij Maria Magdalena Capel genoemd den Turnhout".

In 1615: "een stuck lands gelegen bij Sinte Maria Magdalena Capelleke op Esdonk. Tijdens de Staatse overheersing van Gemert na het verraad van de Kommandeur Ulrich van Hoensbroek, hadden de Gemertse, gelovigen een schuurkerk op de Mutshoek, vlak bij de grens tussen Boekel en Esdonk. Boekel behoorde toen tot Ravenstein waar de Staten Generaal geen zeggingschap hadden.

Op 18 november 1695 overleed Rector Aldenhuysen van Handel. Tot zijn opvolger werd benoemd Everardus Cillis van Sepperen, Duits Ordens priester. Voor zijn aanstelling tot rector van Handel was hij rentmeester van de Kommanderij Gemert. In 1698 wordt hij bovendien nog pastoor van Geldrop, dat door de D.O. priesters werd bediend. Van 1700-1702 was hij leraar aan de Latijnse School en in 1703 werd hij president van het Duitse College te Leuven.

Als rentmeester van de Kommanderij gaf hij in 1695 opdracht tot de bouw van de huidige kapel op Esdonk, die het oude lemen gebouw verving.

In 1695 werd ook de zandweg aangelegd naar de kapel (thans verhard). Ook het klokje in het torentje draagt het jaartal 1695; het is toegewijd aan Maria Magdalena. In een akte van 1695 wordt genoemd: "seeckere huyzinghe gemeendelijck genaemt Ste Magdalena Capelleke gelegen op Esdonck".

Volgens een akte van 1713 moet op Esdonk en in de Mortel wekelijks een keer de katechismus uitgelegd worden voor "grootte luyden en kleine kinderen behalve in de oogsttijd".

W.J.Vos.